

Landskap: SkåneUpptecknat av: Emil JönssonHärad: LuggudeAdress: HarstorpSocken: WäbyBerättat av: densammaUppteckningsår: 1940Född år 1861 i WäbySvar på frågestår L. U. F. 24,Ägg och äggläkar 5. 15Innehåll:

Färgning av ägg

Äggvättning

"Att dricka mjölk i buren."

Sjunga för ägg (majojungfrur)

Lissa äggskalen.

Öknamn åt den riste vid äggläkar

Landskap: SkåneUpptecknat av: Emil JönssonHärad: LuggudeAdress: HarnsborgSocken: WästbyBerättat av: densammeUppteckningsår: 1940Född år 1867 i WästbyLUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

D: 98

Svar på Etw. II, lista 38.

Sommarfähus, herdeskjul och viltarodungar.

(Obs! F. o. m. vid. II gäller uppteck-
ningen Samreda och användande sock-
nar i Småland h: d. Småland!)Obs.

Etc. v. v.

Landskap *Skåne*

Härad *Luggude*

Socken *Väsby*

Uppteckningsår *1940*

ACC. N:R *M. 6479: 1-20*

Upptecknat av

Adress

Berättat av

Född år

Emil Fönsson

Hornsborg

densamma

1861 i Väsby

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Angående betesförhållande och vakteplatser inom Väsby och angränsande socknar, så var det inte före enskiftet (1824) tal om att kreaturen på den gemensamma betesmarken skulle inställas för natten på något annat ställe än i hemhusen utan var tog in sina om kvällen. Den äldermanen kunde lega en "hyre" (en pojke) på byns bekostnad eller vilkor att vara vissa dagar och nätter på vart ställe, att vakta och ta reda på kreaturen om dagen samt driva dem hem till byn om kvällen. Kunde och hända om han dröjde, att någon eller några gingo ut att hjälpa "hyren" att samla skaran. Det var inte noga om en "husare", (så kallades de som endast hade hus och husplats)

Skriv endast på denna sida!

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

hade en eller två kor på allmänningen, bara han kunde föda dem om vintern. Sedan det blev enskifte och var fick stängt omkring sina ägor och isynnerhet om en del av Jälads-marken var odlad och besädd med vintersäd, då skulle de betande kreaturen vaktas så att inte säden fördroades och då behövde vaktan ha något att skylla sig med, varför en vakte "hodka" (hydda) om efterhösten var ganska behöfelig. Tallmännet är det endast de små bönderna som här komma att omnämnas och de "vaktehoddorna" voro alltid endast ämnade att tjäntgöra en kortare tid, några veckor. Vaktan utgjordes vanligen av minderåriga egna eller andras barn. Som exempel på hur en "vaktehodka" (vöjtehodka) tedde sig vid

Skriv endast på denna sida!

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

uppförande år 1870. Det byggnadsmaterial som var
det som mest saknades i våra bondgårdar på den tiden
var just bräder. Lövskogarne sågades aldrig till brä-
der, utan sådana måste alltid köpas utifrån, d. v. s.
från barrskogbyggen. Jag var själv 9 år då två mina
kusiner 11 och 13 år uppmanade mig att komma till
dem en viss dag, i oktober, så kunde jag hjälpa dem att
bygga en "vöjter-kodda" på deras fjälad. Med nöje lovade jag
att infinna mig på förmiddagen, ty de hade sagt att det
ginge nog åt det mesta av dagen, emedan föregående
årets använda stengrund varit ner-rasad. Alltså
gick jag till pojkarne hem om förmiddagen den uppgiv-
na dagen. Efter gemensam kaffedrickning och medförda
smörgåsar, samt försedda med en bränslesåg, en nära

Skriv endast på denna sida!

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

oppsliten bredryxa, samt några spik och en hammare,
lagade vi åstad. Föregående dag hade Morbror Rasmus
varit körande och lagt ett lass råghalms "flippor" och en
järnstång på platsen. Vår för ej på samma gång medförts
några träslanor, torde ha berott derpå att skogskiften var be-
lägen "1/2 fjärdings väg" på annat håll. En gammal sten-
bunke vid ena sidan, hade förra året, i inhägnaden,
varit använd som toplats och skulle nu också beredas
dertil, varför Morbror väl ansett att råghalppersona kun-
de täcka utom stänger. En dyrkantiq gärdsgård upp-
lades av så stora stenar som vi voro i stånd till att hand-
tera och lava säkert. Sedan vi fått ungefär 2 alnar högs-
murar, de tre egentligen bestående i en inbygg i sten-
bunken och stöddes av denna, så att endast en fristående

Skriv endast på denna sida!

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

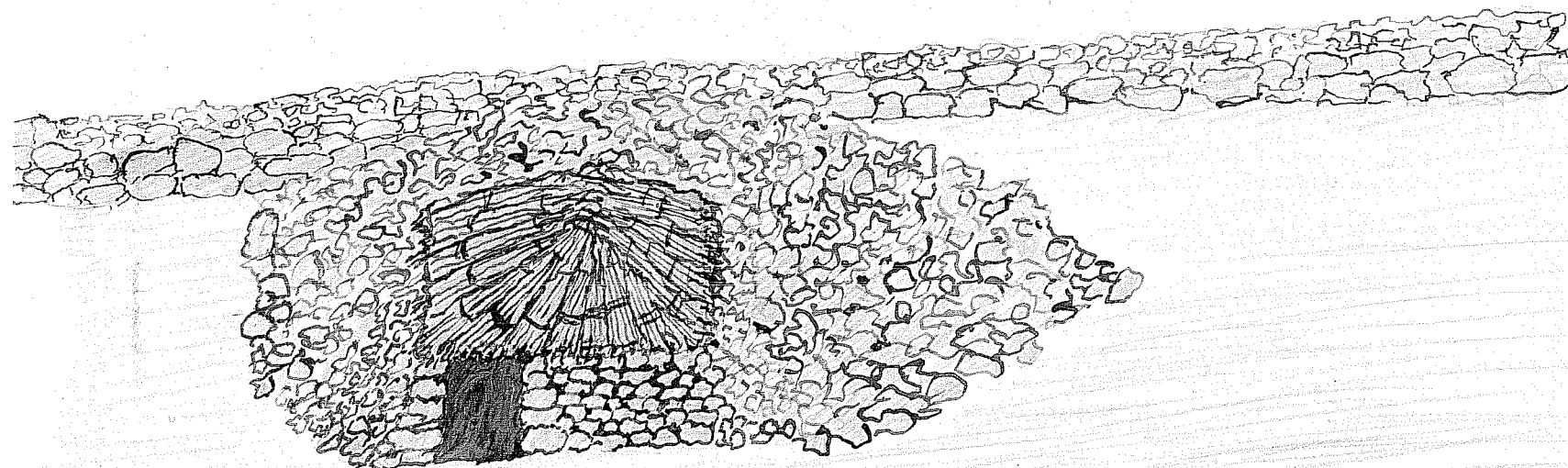
Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV
—

mur, som arkertats så långt som $1\frac{1}{2}$ alm till dörrhöl
uppsattes. Nu gällde det att anskaffa bjälkar, som skulle
vara så långa, att de räckte tvärs över murarne. Detta
var ingen lätt sak, ty på hela inhägnaden växte ej en
planta, men en remsa av urskogen på Lönshög, som
gränsade intill, måste släppa till fyra eller fem rader,
(helena träd, mindre än en vagnstäng i grovlek). Det blev nu den
äldstes uppgift, dott, ty ingen av oss andre kunde hantera
grenar så bra, att hugga "slanorna". Dessa släpades från
sedan risgrenarne nödrotigt avsnitts, och lades tvärs
över över på stenmurarne. Över på dessa "åsa-trä", lades
så råghalmklipporna (slagtörskad var ju all säd i den tiden),
och över på dessa ytterligare andra, så att regn ej kom
så lätt igenom. En del klippor lades in i "hoddan", och skulle
(Hs! Hs! 6. Teck.
m. 7!)

Skriv endast på denna sida!

Wäktarstuga på 1870-talet i Väsby
(Häne).

ACC. N:R. M. 6479:1-20LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

vara dels till, att upplösta att ligga på och dels tjänstgöra som lärare, ty pojkarne skulle själva baka kaffe varje dag. Inotsatta sidan av stenbunken gjorde vi en liten ugn, der vi i ett hol kunde fyra på en liten kaffekettel, och märkeligt nog, så vor vi så försigtiga med elden, att under flera efterföljande år, då liknande upprepades, aldrig hände i bläst och tørka, att några gnistor satte eld på rågholmsstaket. Den lille koppar-kaffeketteln lånades av mina Föräldrar och ännu har jag den, och var gång jag ser den, så talar den om hur det tillgick att bygga och bo i "vöjtechoddan" på Fälåden. Men jag har ej avsett att berättelsen till det sketa, nemligen att när vi just fått "hoddan" färdig och skulle pröva bekvämligheterna och kröpa, (gå rak var aldrig meningen) in på alla fyra

Skriv endast på denna sida!

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

och funno god plats, fem alnar ungefär, i fyrkant, så begynte åskan mullra och inom kort regnade och åskade förfärligt, så vi vågade oss inte ut. Men det dröjde länge och efter en timmes väntan på bättre väder, lyckte vi att det "lätt" något och begävs oss på hemresan, förty vi visste att Master Persti bakade jäs-pannkakor och det var högsta förtjusning att äta jäs-pannkaka och kröss-mos. Men efter en kort stund blev åskan och regnet värre än förut, så vi blev så fullkomligt genomvåta, att vi måste få torra kläder på oss, innan vi kunde äta och dricka kaffe på det resningsskillet. Sedanmera var jag åtskilliga gånger och såg till hur pojkarne hade i vakter. De hade vars en gammal av deras fars kavajer, som då de hade den på, utgjorde en kappa, som nära fotsid skyddade

Skriv endast på denna sida!

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

för regn och vind. De kokade kaffe och åt med hvar sin smörgås, men alltid när de gavs sig mata-ss kunde de vara säkra på att kreaturen ginge på "fötrret" ut på råstycket och måste någon av dem skynda ut och "mata" eller "gena" dem. Likaså om det regnade, påstod de, att kreaturen passade på att gå på "fötrret", så pojkarne trodde att djuren tänkte. En annan liten pojke i närmaste gård, hade kvarlämnat en kortlek och spelares kort emellan åt. Man kunde spela lill-hund, svarte petter, svälta svin, snipp, snapp, snarum m. fl. Troligen var det då som kreaturen "tänkte" och gingo på spektakel. Men utpik genom en glugg måste som oftast upprepas. Detta var också det enda ställe jag såg i alla byar, om vaktehus hos småbönderna. Tallnänhet der vaktepojkar

Skriv endast på denna sida!

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

antingen egna eller andras söner användes, fingo de
ätnöjas med att ha en gammal stor rock över huvudet
om det regnade, eller skula (skyla sig) vid någon buske
eller gärdesgård. Gamla ryktare ville ju alltid ha en
vaktpojke i stället för hund och jag såg huru en på
socknen utauktionerad stackars pojke, elev av ryktaren
slagen i huvudet med en grov hasselkäpp, så en knuta som
ett hönsägg i storlek uppkom på skallen, dergörs att inte
han kunde springa så fort som en ko. Således hade
bönderna aldrig sommarfähus och högst sällan vakt-
hus i våra orter, Väsby och nästgränsande socknar.
På herrgårdarna hade "röjtaren" (ryktaren) en överbyggd
kärra som var så stor att han kunde ligga der inne och
kunde möjligen själv förflytta den eller ock spänna tjuren

Skriv endast på denna sida!

Landskap: SmålandUpptecknat av: Emil JönssonHärad: TunnerslöAdress: HörsborgSocken: Hamneda och gränsandeBerättat av: DensammaUppteckningsår: 1940Född år 1861 i WärbyLUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

som han körde vattentunnan med. Men i Småland har det brukats uppföra sommarfähus på utomarkerna (ky och skogsmark) långt ifrån gårdarna. Dessa hus användes till både får och fjärfäskreatur för installation om nätterna och snjölkningsplattor kvällar och morgnar. Byggnaderna var privata och ägdes av var enskildt.

Sommarfähus har icke funnits i byarnas utkanter, oavsett om fjärbodar tidigare användts. Enkla skjul till skydd och viloplats för herdare, funnas icke, eller stugor för åker- och ångs-väktare. B. Sommarfähusen byggdes på någon litet upphöjd plats, i avsigt att ej vatten kunne in i huset. Husen var för sig utan att vara i närhet av grannmark. Enda orsaken var den begränsigaste distansen från hemmet i förening med betesförsöksten i den närhet av

Skriv endast på denna sida!

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

huset som anses lockande för kreaturens ditkomst.
C. Sommarfähusen voro aldrig knut-timrade, utan en-
dast stolptimmer med påspikade bräder eller "ytter",
s. k. "bakar" (den barksidiga första och sista brädan i en stock).
Väktarstugor funnos inga, i Hamnada och nästgränsande
församlingar. Tak av halvt Ingång på östra hållet, an-
tingen det råkade på gavel eller sida. På herrgårdarne
hade de vaktpojkar ("vall-herar") men de hade aldrig nå-
got skjul eller väktarstuga, utan fingo "herarne" gå
väder och vind. Vanligaste storleken på böndernas som-
marfähus var 16 a 18 alnar längd och 8 a 9 alnar bredd och
3 1/2 alnar väggar i höjd. Takstolen mindre än rät vinkel d. v. s.
spetsig. Husen äro ganska stäta, eftersom de icke ribbas.
Sommarfähusen användes hela sommarsen, men om kreaturen

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. M. 6479:1-20

Landskap: Småland

Upptecknat av:

Härad: Tummebo

Adress:

Socken:

Berättat av:

Uppteckningsår:

Född år i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

förflyttades till annan betesmark, kunde handa att hus-
ens finge stå tomma. Berättelsen avser perioden 1850-1900.
I de allra fleste sommarfåhusen var så inrättat att krea-
turen kunde bindas runt kring vid väggarna och ibland en
får-kätte för fårens insläpps. Några brukade endast låta krea-
turen vara lösa i huset. På Tummeborgs gård skulle som-
marfåhuset vara så litet i förhållande till kreaturens antal
att trängsel skulle förekomma, ty då ansågs att djuren
icke skulle kunna stängas och förderas varandra emot
som om de hade god plats. Lösa skulle de alltid drivas
der in. Större delen av bönderna fördego att, om betes-
"ryen" var långt från hemgårdens, att göra en dreregata med
trägårdselstängsel vid båda sidor. I denna gata drevs de ut
kreaturen om morgnarna och in om kvällarna, eller också

Skriv endast på denna sida!

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

tvärtom, om det var mycket varmt om dagen. Alltså be-
hövde de intet sommarfähus. Jag såg dylika "gator" kilo-
meter långa av klivet trägärdesel. Det åtgick säkerligen
sju gånger så mycket skog som till ett sommarfähus.
Men ändå de allra flesta bönderna ha ryomarken intill
gårds-husen på ena sidan om gården och då är endast
att släppa ut om öppnade dörren, eller in, kreaturen och
derför behöva de intet sommarfähus. Men bruket att
begga sommarfähus är ej äldre än från 1854 då enskifte
förrättades i Horn och Hammada. Således förskom detta
slags hus ej före 1850, men de ha fortsatt att bezeugnas
ända tills nu i förminskad skala, för får att insläppas
om natten. De gamle husen mer rigna eller full-blåsta
och ersatta med mindre fära-hus på hemjordarne.

Bb.
inga skifte?

Skriv endast på denna sida!

ACC. N.R. M. 6479:1-20Landskap: SkåneUpptecknat av: Emil JönssonHärad: LuggudeAdress: HornsborgSocken: VäsleyBerättat av: dansammeUppteckningsår: 1940Född år 1861 i VäsleyLUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Om ägg och ägg lekar. Ägg lekar före-
kommo endast vid Påsken. Jag kommer ihåg hur
vi 8 a 9 åringar skulle leka med ägg, ungefär lika
dant som vi förut lekt med lerkulor. Äggen färg-
ades, till Påsk, i vartenda hushåll på landet, och vart
enda hushåll hade också höns, antingen "husare" eller
bönder. Vanligt färgningsmedel var mossor som
scrapades av mossbelupna stenmurar. Därav blevo
äggen bruna. Ett annat färgämne var lökskal, varav
de blevo gula. Bven kunde färgas blätt genom att lägga
blätt papper i kokvattnet. Annandag Påsk brukades
av barn (aldrig av de äldre) men yngre tjejer och dräng-
pojkar försökte ibland vara med i leken. Endast ägg
användes och icke annat rullande föremål. Äggen skulle

Skriv endast på denna sida!

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

vara mera hårdkokta än löskokta. Men därför att man aldrig turade äta mycket löskokta och isymmerhet att rulla med och något ägg gick sönder så kunde man inte hålla ut på golvet eller banan och vällade förtretligheter. Äggen var alltid, som ovan sagts, färgade med den färg som husmodern begagnat sig av. Om någon från annat hushåll komme, så bar han aldrig ägg med sig, utan fick han vara med i leken så finge han ett ägg av hushållets förråd och blev ju av samma färg som de övriga spelarna. Olika färger för igenkännings-tecken kunde ju varit bra, men var scrapade eller ritade ett märketecken på äganderätten. Mönster av figurer att koka på Tack-ägg, såg eller hörde jag aldrig, ej heller verser på ägg. Man rullade äggen med skalen på. På golvet gjordes, med knuta

Skriv endast på denna sida!

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

en fotskred cirkel på de skurade bräderna (till högtiderna skurades alltså golven, men dess emellan beströddes de med sand och snis). På ett överenskommet instånd från cirkeln stod eller hukade sig den spelande ned och avsände det kokta ägget med skalet på, i sådan rullning och fart, man ansåg och trodde det nådde fram och bleve liggande i cirkeln. Den som träffade rätt de flesta gånger hade vunnit. Gick ägget över eller ej blev liggande i cirkeln, gälldes för intet. Vinsten var det som på förhand uppsatts, en slant, en sockerbit, ett äpple, en kaka eller ett ägg. Man kunde variera med leken genom att sllägga det överenskomna priset i cirkeln och rulla äggen att de komme att stöta deremot. Den som oftast råkar eller tangerar får ta priset. Den vars ägg

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. M. 6479:1-20

18.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

slås sönder får ej fortsätta med ett annat ägg. Rull-
ningen skulle alltid ske i tur och ordning lika många
gångar pr person. Man kunde också rulla med äggen om de
var tillräckligt hårdkokta och skalade. Man lade då under
bordskenen på långbordet, något som gjorde att det kom att
luta emot den ena ändan. Vid den nedre ändan la-
des en hopfällt bord-duk, eller annat omfukt, som tog emot
stöten av äggen. Kunde man träffa midt-prickade delen
på duken vanns den der lagde slanten av meste "rommaren"
(= den der råkar, rammar). Prick var om ägget rullade ut om bord-
skivan ty då gick det sönder. Lika alenast bruket att
rulla med Tärkäggen, utan även bruket att färga den
har helt och hållet upphört numera. Bruket att rulla
ägg som Tärklek upphörde 1880 ty som har jag aldrig, varken

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R. M. 6479:1-20Landskap: SkåneUpptecknat av: Emil JönssonHärad: LuggudeAdress: HorsholmSocken: NäsbyBerättat av: PensamuseUppteckningsår: 1940Född år 1861 i NäsbyLUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

sett eller hört det omtalas. Sedan att ge majsångs-
pojkarne ägg om Halborgs afton, har varit bruk, från
och till. Heland upphört och till och med varit förbjudet att
öva "majs-sjungning" i anledning av det oskickliga leverne
som ungdomarne tillställde. Men från 1868 till 1898 gavs
ägg till majsångarne. Nu har varit upphört i några år de-
med. Varför gav man dem ägg, majs-sångarne? Svar: De
barnhärtighet, För att få fred för tiggarne, För att inte de
skulle skrika och psalmsvisa i byn, För att inte spektakel
och skadegörelse skulle ske, För att höra deras sång
och musik. Om Tårsharen var ej känt i vår ort, men
deremot om mjölksharen. Äggtoddy borde man ju dricka
den första maj. Det hette att dricka "mariben" (marg-
i benen) På majsångargille dracks mycket äggtoddy.

Att dricka
marg i benen

Skriv endast på denna sida!

Landskap: Upptecknat av:

Härad: Adress:

Socken: Berättat av:

Uppteckningsår: Född år i

men det syntes snarare verka lensvaghet, åtminst
one för tillfället. Äggskalen skulle alltid krossas
sönder efter det man ätit ägg, t. g. annars lärde sig
hönserna att äta upp sina ägg så fort de värpt. Man
brukade geva fint krossade äggskal till hönsen i stället
för kalk. Gär man ick krossade ^{skal} så hackade hönsen nog
själv sönder dem, men gjorde så med de verkligt hela äggen också.
Om viss dag då man ick borde äta ägg, eller följde
deremot, intet hänt. Ägglekas i samband med gille, före
kon ick. Man brukade ick heller lägga ägg bland
säden i åkern. Vad man sade, om den som vit ägg-
lekarna blev sämst, är ej passande att omnämnas.